

Євген НАХЛІК

<https://orcid.org/0000-0001-7701-9795>

доктор філологічних наук, професор, академік НАН України,
директор Інституту Івана Франка НАН України (Львів, Україна)

Оксана НАХЛІК

<https://orcid.org/0000-0002-2029-8874>

кандидат філологічних наук, старший науковий співробітник,
старша наукова співробітниця Інституту Івана Франка НАН України (Львів, Україна)
Nakhlik.O@nas.gov.ua

Ілько Кузів – греко-католицький священник, педагог, історик, перекладач, фольклорист

У спеціальній статті вперше подано документовану силуетку Ілька (Ілії) Кузева (*1874–†1916) – греко-католицького священника в Галичині та американському штаті Пенсильванії, галицького українського педагога, історика, автор опублікованих перекладів оповідань і повістей словенських письменників, збирача народних пісень, фольклористичного кореспондента Івана Франка (у 1889–1890 роках). Уперше до вивчення освіти й педагогічної діяльності І. Кузева залучаються щорічні звіти Бережанської та Тернопільської гімназій, також уперше в широкому висвітленні вводяться в науковий обіг його народнопісенні записи та нотатки, віршова проба та супровідні листи до І. Франка. На основі цих джерел, спогадів Миколи Чайковського, Яцка (Якова) Остапчука та інших матеріалів, довідкових та інтерпретаційних, уперше систематизованих в одній статті, всебічно, детально й узагальнено розкрито писемний доробок та життєвий шлях І. Кузева, його взаємини з І. Франком. Висунуто припущення, що перший рядок народної пісні «Червона калино, чого ся нагнаєш?..», отриманої від Кузева, дав поштовх Франкові до створення знаменитого вірша «Червона калино, чого в лузі гнешся?..».

Ілько Кузів листувався також зі словенським літературознавцем, бібліографом і лексикографом Янком Шлебінгером (у 1899–1900 роках), переклав українською мовою та опублікував у львівських газетах «Діло» і «Руслан» 1900 р. чотири оповідання словенського письменника Франца Ксавера Мешка. У серії «Бібліотека для рускої молодежи», що виходила в Коломиї за редакцією Юліяна Насальського, в перекладах Кузева у 1900, 1903 і 1905 рр. видано окремими книжечками повісті й оповідання словенських письменників Йосипа Стритаря, Ф. К. Мешка, Янеза (Івана) Евангеліста Крека і Йосипа Вошняка.

Коротко наświetлено душпастирську діяльність Ілька Кузева у греко-католицьких парохіях Пенсильванії (1909–1916).

Ключові слова: Ілько Кузів, Іван Франко, Яків Остапчук, українська фольклористика, українсько-словенські літературні зв'язки, греко-католицькі священники, Бережанська і Тернопільська гімназії.

Формулювання проблеми. Ілько (Ілія, Ілля) Кузів залишив слід в українській культурі як греко-католицький священник у Галичині та американському штаті Пенсильванії, галицький педагог, принагідний історик, автор опублікованих перекладів зі словенської художньої прози, збирач народних пісень, зрештою, як фольклористичний кореспондент Івана Франка. Відомостей про нього небагато, та й ті не зовсім певні, трапляються між ними й суперечності. Доцільно систематизувати відомості про Ілька Кузева, вже наявні в науковому обігу, доповнити їх новими, отриманими завдяки дослідницькому пошуку, узагальнити їх і, в підсумку, розбудувати у спеціальній статті документовану сільветку цього різнобічного діяча.

Аналіз джерел і досліджень. Джерелами розвідки слугують рукописна та опублікована спадщина Ілька Кузева, щорічні звіти польських Бережанської та Тернопільської гімназій, спогади Микола Чайковського [24; 25], Яцка (Якова) Остапчука [9; 10] та деякі інші матеріали. При цьому народнопісенні записи та нотатки Кузева, його віршова проба та супровідні листи до І. Франка [4] вперше вводяться в науковий обіг у такому широкому висвітленні, а щорічні звіти Бережанської та Тернопільської гімназій взагалі уперше залучаються до вивчення його освіти й педагогічної діяльності.

Жмут світла на постать і писемний доробок Ілька Кузева кидають

публікації в енциклопедичних, біографічних, бібліографічних та джерелознавчих виданнях [1, с. 127; 12, с. 441, 453; 15, с. 86; 16, с. 267; 18, с. 444, № 5631–5634]. Згадка про нього як фольклористичного кореспондента В. Гнатюка та І. Франка міститься у передмові Михайла Яценка [27, с. 21]. У статтях Віля Гримича [3, с. 174] й Іванни Карпин [5, с. 189–215] згадано його переклади оповідань словенських письменників, а в статті Гримича частково розкрито зміст двох його листів до словенця Я. Шлебінгера [3, с. 174–175]. Фольклористичний доробок Кузева описано в енциклопедичній статті Оксани Кузьменко [6, с. 426].

Метою пропонованої розвідки є систематизувати й опрацювати джерелознавчі, спогадові, довідкові та принагідні інтерпретаційні матеріали, дотичні життєпису та фольклористичного доробку Ілька Кузева, і всебічно, детально й узагальнено висвітлити його взаємини з І. Франком. Таку спробу на рівні окремої статті зроблено вперше.

Виклад основного матеріалу. Ілько Кузів народився 25 липня 1874 р. в с. Денисові (тепер Тернопільської району Тернопільської обл.) в селянській родині Стефана Кузева [15, с. 86], [16, с. 267]. Навчався чотири класи в Тернопільській гімназії (до червня 1890 року), а завершив гімназійну освіту в Бережанах (1895) (докладніше про ці відомості далі). Закінчив Львівську духовну греко-ка-

толицьку семінарію і теологічний факультет Львівського університету (1897–1900). На священника його рукопоکлав 1900 р. митрополит Андрей Шептицький. Викладав у Львівській духовній семінарії, був секретарем товариства «Міщанська читальня “Просвіти”» [16, с. 267], [6, с. 426].

За одними відомостями, працював у польській Бережанській гімназії в 1901–1904 рр. [1, с. 127], притому на посаді заступника вчителя [19, с. 136], за іншими – катехітом у 1900–1914 роках [20, с. 140], що є явним хронологічним перебільшенням. Син письменника Андрія Чайковського Микола, який навчався у Бережанській гімназії в 1897–1905 рр., згадував, що серед його вчителів був «Ілько Кузів, який навіть пробував своїх сил у літературі» [25, с. 74; також див.: 24, с. 21]. Виконував Кузів також обов'язки настоятеля (префекта) і секретаря управи тамтешньої гімназійної Руської бурси [14, с. 83], [13, с. 371].

Точні відомості про роки праці Ілії Кузева в Бережанській гімназії знаходимо в її щорічних звітах. Уперше його ім'я та прізвище як посадової особи («Ks[iądz] Kuziów Eliaz»») з'явилося у звіті за 1900/1 навчальний рік, де його зазначено як вікарія греко-католицької парафії та помічника вчителя («wikary gr[eco]kat[olickiej] parafii, naucz[yciel] romos[ny]»), який навчав латинської мови в Ib класі та мав 8 годин на тиждень [28, с. 52]. Призначення на цю гімназійну по-

саду відбулося вже у другому півріччі: у цьому-таки звіті повідомлено, що галицька цісарсько-королівська Крайова шкільна рада призначила о. Ілію Кузева, вікарія греко-католицької парафії в Бережанах, помічником учителя гімназії рескриптом щойно від 13 квітня 1901 р. [41, с. 55].

Відтак у звіті за 1901/2 навчальний рік зазначено, що вікарій греко-католицької парафії та помічник учителя о. Ілія Кузів навчав латинської мови в IIb класі та української («руської») мови в I та II класах і мав 12 годин на тиждень [29, с. 67].

У звіті за 1902/3 навчальний рік «Ks[iądz] Kuziów Eliaz» зазначений серед учителів як заступник учителя, вікарій, керівник Руської бурси та господар Ic класу («zast[ępcza] naucz[yciela], wikary gr[eco]kat[olickiej] parafii, kier[ownik] bursy rusk[iej], gosp[odarz] kl[asy] Ic»), який навчав латинської мови в цьому класі та «руської» мови в I, IV, Va та Vb класах і мав на тиждень 18 годин [30, с. 4]. У цій-таки звітній книжці вміщено інформацію про Руську бурсу її керівника Ілії Кузева, котрий повідомляв, що в шкільному році 1902/3 бурса утримувала 44 гімназійні учні, які побіч вигідного, сухого помешкання, розміщеного в найздоровішій частині міста, і здорового харчування користувалися ще такими послугами: навчалися співу, отримували лікарську опіку й потрібні навчальні засоби (бібліотека налічувала 600 томів), а вбогі учні –

також одяг. Інформував Кузів і про управу бурси та джерела її фінансування, зокрема добродійні внески від дирекції українського товариства «Надія» у Бережанах [36, s. 27].

У звіті за 1903/4 навчальний рік подано майже ті самі відомості про Ілію Кузева, лише з такими відмінностями, що впродовж зазначеного року він був «gosp[odarz] klasy Ib» і навчав у цьому класі латинської мови, а «руської» – у I та Vab класах і мав на тиждень 14 годин [31, s. 28]. Серед тем для письмових домашніх опрацювань «руською» мовою у Va класі значилася тема «Прикмети іділлі на основі “Іділлі” І. Франка» [38, s. 41], тобто вірша «Ідилія» з циклу «Excelsior!» у збірці «З вершин і низин» [22, с. 68-71] (написана «Ідилія» 1886 р., першодрук: Зоря. 1886. Ч. 23. 1/13 грудня). Також уміщено дещо оновлену інформацію Кузева про Руську бурсу, яка в шкільному році 1903/4 утримувала 50 гімназійних учнів, котрі тепер навчалися ще й гри на скрипці та отримували допомогу в навчанні [36, s. 52-53].

У переліку вчителів Бережанської гімназії під кінець 1905 шкільного року (тобто навчального року 1904/5) прізвища І. Кузева вже немає [39, s. 3-6]. У наступному розділі повідомлено, що Крайова шкільна рада рескриптом від 21 жовтня 1904 р. задовольнила його прохання про відставку з посади заступника вчителя [42, s. 7].

Знайомство з Франковими творами

За спогадами громадсько-політичного діяча Яцка Остапчука (*1873–†1959), колишнього активіста Русько-української радикальної партії, а згодом одного з провідників Української соціал-демократичної партії Галичини і Буковини, за гімназійних літ увагу його та Кузева звернули на Франка Павло Думка і Стефан Гарматій, селянські активісти (згодом «провідники радикального руху») в с. Купчинцях (тепер Тернопільського району). На Зелені свята 1889 р. (припали тоді на 18 червня н. ст.) «шкільний товариш, Ілько Кузів» запросив Остапчука (обидва закінчували третій клас польської гімназії в Тернополі)¹ до своїх батьків у Денисові, а на другий день повів до Купчинців. У місцевій читальні П. Думка запитав їх, чи чули що-небудь про Франка, а коли вони призналися, що не чули нічого, то пояснював, що це «новий великий талант» і що їм треба негайно взятися за читання його творів: «Усе, що Франко досі написав поезією і прозою, – це заклик до нового життя: до світла, до боротьби». Франко і Михайло Павлик «так захопилися думками Драгоманова, що <...> пішли зразу на службу народові й стали проповідувати соціалістичні думки.

¹ Eliaszk Kuziów значиться серед учнів IIIa класу гімназії, які за підсумками другого півріччя 1888/9 навчального року отримали перший ступінь [35, 106]. Я. Остапчука в списках немає (мабуть, тому, що прізвища учнів, які отримали другий або третій ступінь, не зазначено).

<...> Кілька разів заарештовувано їх і тягнуто до суду. Але їх ніщо не відстрашувало від праці. <...> такої саме нам і треба інтелігенції <...>».

Гарматій запропонував дати обидвом учням «що-небудь прочитати з Франка». «На перший раз» Думка дав прочитати історичну повість «Захар Беркут»: «Гадаю, що як це прочитаєте, то так полюбите Франка, що ніколи вже з ним не схочете розійтися». Однак батькові Ілька не сподобалося, що хлопці ходили до купчинецької читальні, бо, як він дорікав їм, Думка й Гарматій – це «такі мудрагелі», що «їм уже не треба ні попа, ні церкви, вони вже зійшли зовсім із віри. Ціле село против них, а вони зібрали коло себе кількох підбрехачів, і як прийде неділя або свято, то люди – в храм, а вони собі із своїми – та й до читальні <...>». А сина напоумляв: «Не раджу я тобі Ільцю, водитися з тими безбожниками, бо це дуже небезпечні люди. Пам'ятай, що тобі кажу: ані мені не дивися більше в той бік» [9, с. 137] (першодрук: Іван Франко. Київ; Харків, 1926).

У спогадах, написаних після Другої світової війни, Я. Остапчук додав дещо нове до цієї згадки. Щоправда, зазначив, наче відвідини читальні в Купчинцях відбулися на Зелені свята 1890 р. [10, с. 240], що є хибним, адже вже з листопада 1889 р. Ілько Кузів надсилав Франкові свої народнописенні записи. Остапчук згадував, що про П. Думку і С. Гарматія «багато наслухався від Кузева» й ба-

чив їх у Тернополі перед двома тижнями на зборах Подільської Народної Ради [10, с. 244]. Ілька вони знали: «На бурсацькому хлібі живе», – сказав про нього Гарматій. Коли хлопці на запитання, «чи добре учать» їх у гімназії, відповіли, що вчителі «не дбають за нашу мову, а історії нашої зовсім не визнають, бо школа польська», тому вони мусять «вчитись тих речей поза школою», то Думка нарікав: «На своїй власній землі мусимо бути наймитами. Зовсім так, як написав Іван Франко у своєму майстерному творі “Наймит”». П. Думка назвав Франка «нашим другим народним кобзарем» [10, с. 245], зауваживши, що поет замолоду «знайшов собі компанію серед “об'єдинителів”» (галицьких русофілів), але під впливом Драгоманова «Франко наче прозрів і з того часу почав ширити віру в безсмертну силу нашого народу. Оця віра пливе з кожного його слова, писаного і сказаного. І нам усім слід іти цим шляхом». Гарматій запропонував дати хлопцям «почитати щось з Франкових творів» – поглянути, «чи нема там у шафі “Захара Беркута” чи “Панських жартів”». Франкове слово припаде їм до серця і переконає їх <...>». За хвилину «Захар Беркут» був у руках Остапчука [10, с. 246]. Очевидно, читав цю історичну повість також Ілько.

По дорозі до Денисова Яцко дізнався від Ілька, що «обидва купчинецькі козарлюги колись тримали руку» з москвофільським письмен-

ником і громадським діячем, священником Іваном Наумовичем, поки той «тримав з народом» [10, с. 246], а відтак «напитали собі великого ворога в особі свого купчинецького пароха Микитки, який не міг забути їм того, що вони покинули москвофільський табір і перейшли до народовців, а потім стали радикалами». Проте й «батькові Ілька не подобалось», що хлопці «ходили до Купчинецької Читальні» й Остапчук хвалив Гарматія і Думку. «Старий Кузів» «навіть забороняв синові зустрічатись з ними», бо «не любив їх за те, що вони ворогували із своїм парохом, називаючи його "панським попом". <...>. Але ми, молоді, – зазначив Остапчук, – були іншої думки» [10, с. 247].

Фольклористичний кореспондент Франка

Після напучування Думки й Гарматія Ілько Кузів почав збирати місцеві народні пісні й надсилати їх Франкові. Записував також польські пісні про Листопадове повстання 1830–1831 рр. У Франковому фонді в Інституті літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України (Ф. 3) зберігаються фольклорні записи Кузева, зроблені в Денисові 1889 р.: народна співанка «Без мами» [4, од. зб. 4103, арк. 1], добірка з шести пісень [4, од. зб. 4075, с. 483–494]. Під текстами пісень є нотатки Кузева:

- під записом «Піснь І» («Край дороги береза стояла...») – «Дени-

сів 17/7 1889. Ту пісню подиктовала мені моя сестра Варварка Берегулька» [4, од. зб. 4075, с. 483];

- під піснею II «Ой нема ж то так нікому, / Як бурлаці молодому...» – «Денисів 17/9 89. Тоту пісню записав-єм так само, як і попередню, в Денисові, з уст мого шваґра Федька Берегульки» [4, од. зб. 4075, с. 485];

- під піснею III «Їхав козак без ліс, без ліщину...» – «Денисів 17/9 89. Ту пісню записав-єм також від господині Мариськи Рожніцкої» [4, од. зб. 4075, с. 487];

- під піснею IV «Ой Боже, мій Боже, на що я родився...» – «Денисів 17/9 89» [4, од. зб. 4075, с. 488];

- під піснею V «Ой ходить Івась понад Дунай...» – «Ту пісню записав-єм з уст моєї матери Євдохи Кузів на Великодні свята 1889» [4, од. зб. 4075, с. 489];

- під піснею VI «Ой там, ой там під явором...» – «Тоту пісню записав-єм з уст моєї тети Варварки Вареници на святах Різдвяних сього року» [4, од. зб. 4075, с. 491].

У супровідному листі, який починається звертанням «Високоповажаний Пане!» (датовано: «Терн[опіль]. 20/11 89» [4, од. зб. 4075, с. 494]), Кузів зазначив:

«Я зібрав трохи пісень і от переписав-єм гдекотрі з тих всіх. Я еще маю і більше, але їх не посилаю, а то тому, бо я не певний, чи Ви їх маєте, чи ні. <...> Маю крім того якісь "śpiewu powstańca" з 1831 року – чи можу і то прислати Вам, чи ні? Прошу мені відписати, а я пришлю еще решту моїх пісень,

котрі я записав в Денисові» [4, од. зб. 4075, с. 492].

Певно, Франко відписував Кузеву, але ці відписи невідомі.

Ілько Кузів і сам пробував віршувати й надіслав свою версифікаційну пробу, висловивши в листі від 20 листопада 1889 р. прохання до Франка: «Прошу перечитати стишок моєї роботи і відповісти, чи то добре, чи ні» [4, од. зб. 4075, с. 492]. Ліричний вірш (без назви) має особистісно-громадянський характер і національно-патріотичне спрямування, складений силабічним 14-складовим (коломиївковим) розміром. Починається рядками: «Фі, облудо! Чогось нині | Мене навістила?» Ліричний суб'єкт (власне автор) проганяє від себе «облуду», яка влила в його душу «смуток»:

Нехай вільну маю душу,
Най гадка буяє
По розлогих нивах Руси,
Куда тільки знає.

Ліричний автор вдається до історичних екскурсів у минуле козацької України: «Най співають мої груди | Про минувші діла» [4, од. зб. 4075, с. 493], зокрема: «Про татарву, дику орду, | Що з степів злітала | Й за собою йно руїну | З міст і сіл лишала» [4, од. зб. 4075, с. 494]. Хоча в минулому автор бачить «руїну», «лихо», «могили», в яких спить «славнеє козачество» [4, од. зб. 4075, с. 493], він налаштований оптимістично і, звертаючи погляд до сучасності, виступає в ролі національного будителя в душі запізненого романтизму:

Співай, душе, вольнов грудев,
Шири руську славу <...>,
Щоб рознеслася усюди,
Где йно руські діти
Вже на очи крізь темряву
Почали глядіти.

<...>

Най беруться вже до діла,
За своїм питають.

<...>

Най рубають пусте терня,
По дорогах давних,
То відкриють праві пути

Та героїв славних. [4, од. зб. 4075, с. 494]

Під віршем, яким завершується лист, вказано «адресу»: «Ілько Кузів, ученик гімназ[ії] в Тернополи» [4, од. зб. 4075, с. 494].

У листі до Франка від 5/17 січня 1890 р. з Тернополя, написаному наприкінці надісланої збірки пісень, Кузів, учень четвертого класу гімназії, пояснював: «Одного разу, сих вакацій, поїхав я з моїм братом Николом на ніч по снопи. А він як зачав тоті пісні виспівувати, то було чути хто знає куди по полях. Коли прийшло св. Спаса, то він мені всі подиктував, а я їх всі записав і Вам передаю». Подякувавши «сердечно за надіслане число "Народа"», Кузів запевняв: «Я не забуду і на дальше на Вас. При найближшій спосібности, коли буду вдома, буду ся старав, окілько можности, знов записати; а як запишу, то сей час і пришлю знов до Вас». Насамкінець зазначив: «Тоті всі пісні і тоті, що вже-м передав Вам, співаються в Денисові, где мій отець єсть господаром» (підп.:

Илько Кузів уч[еник] IV кл[яси]) [4, од. зб. 820, с. 378-379].

У раніше переданій збірці [4, од. зб. 820, с. 301-337] після фольклорних текстів є нотатки Кузева про їх виконавців або записувачів. Пісні «1. Марисенько-серденько...», «2. Ай я ж то казав, що то зоря зійшла...», «4. Як пити (2) – випивати до дна...» записано «з уст Мариньки Макогін» [4, од. зб. 820, с. 302, 303, 305]; пісні «3. Ой біда, біда: шевця полюбила...», «5. Ой біда мені: мене мій муж б'є...», «7. Зацвила черемшина та й гай зелененький...» – «з уст сестри Варварки Берегульки» [4, од. зб. 820, с. 304, 305, 307]; пісню «6. Маширують уланчики...» – «з уст Федька Берегульки» [4, од. зб. 820, с. 306]. Низка пісень під № 8 відкриває рубрику «Пісні жовнірські – рекрутські» та супроводжується нотаткою: «подиктував М. Кругляк» [4, од. зб. 820, с. 312], пісня «9. Приходжу я до Абрамка...» записана «з уст мами» [4, од. зб. 820, с. 312], так само наступні: «від 10–32 з уст мами Євдокиї Кузів» [4, од. зб. 820, с. 320]. Пісня «XXIII. Ой йшов Василь з міста п'яний...» «записана братом Николою» [4, од. зб. 820, с. 323], як і пісні «XXIV. Де ти, хмелю, зимував, що не розвивався?..» [4, од. зб. 820, с. 326], «XXIX. Горить, горить свічка...» [4, од. зб. 820, с. 333]. Пісні «XXV. Ой не шуми, луже, дуже...», «XXVI. Козак на коня сідає...» також «записав брат Никола в Денисові» [4, од. зб. 820, с. 329], як і пісні «XXVII. Ой помер отець, та й померла мати...», «XXXIII. Ой в поли кер-

ниця, в ній вода блищитися...» [4, од. зб. 820, с. 337]. Прозова «байка» (анекдот) під № XXX теж «записана братом Николою» [4, од. зб. 820, с. 337]. Пісню «XXXI. Ой мамуню, мамуненько...» занотовано «з уст сестри Теклі» [4, од. зб. 820, с. 334].

Нова збірка, надіслана Франкові з листом від 5/17 січня 1890 р. [4, од. зб. 820, с. 341-378], містить нотатки про виконавців пісень. Пісні «I. На широком броду...» (над нею редакторська назва олівцем: «Втека шевчихи від старого чоловіка»), «II. А в неділю борзо рано...», «III. А в неділю рано...», «IV. По садочку ходжу...», «V. Ой вийду я на гороньку...» та ін. – до пісні «VIII. Ой ти, коню сивий, грива ти біленька...», а також пісня «XVIII. Ой ходив чумак сім літ по долах...» записані «з уст моєї сестри Вар[варки] Берегульки» [4, од. зб. 820, с. 347, 349, 350, 352, 358, 371], варіант підпису: «Сестра Варварка Берегулька» [4, од. зб. 820, с. 344]. Пісні «IX. Ой піду я до кімнати...», «X. Вчора милий був, а нині не буде...» записані «з уст моєї тітки Варв. Варениці» [4, од. зб. 820, с. 360, 361]; «XI. Ти, зоро ясненькая, чо ж так бардзо світиш...» – «з уст Мариськи Рожніцкої, господині» [4, од. зб. 820, с. 362]; «XI. Ой вилетіло дві пташечки з Поділя...» – «з уст моєї мами Євдохи Кузів» [4, од. зб. 820, с. 363], пісні «XIV. Ой дубе, дубе, зелен-дубе...», «XV. На вдовинім поли рано сонце всходить...», «Ей гуцули, кацапули, | Де-сьте бойка діли?...» та гуморист. віршик «XVII. Сварка двох свах», пісня «XIX.

Ялова дощечка лежала, лежала...», гагілки «Ой вийтеся, огірочки...», «Під добрівкою, / Під зеленою...» та ін. – також «з уст мої / моєї мами» [4, од. зб. 820, с. 367, 368, 369, 372-375].

Найбільшу увагу серед текстів збірки привертає пісня «VII. Червона калино, чого ся нагинаєш?..», записана з уст Варварки Берегульки [4, од. зб. 820, с. 355-357]. Можливо, перший рядок цієї народної пісні дав поштовх Франкові до створення знаменитого вірша «Червона калино, чого в лузі гнешся?..» [23, с. 142], уперше надрукованого у «другому жмутку», датованому автором 1895 роком [21, с. 138], збірки «Зів'яле листя» (Львів, 1896), хоча зміст народної пісні інакший – про кохання дівчини й жовняра:

Молода дівчино, чо сидишь-думаєшь?

Як ми не сидіти, як ми не думати –

Любила-м жовняра, та й го не видати.

Варіант цієї пісні подибуємо серед Франкових записів – із паралелізмом запитань до калини й дівчини та їхніх відповідей:

– Червона калино, чого в лузі стоїш?

Чи ягід жалуєш, чи сусід ся боїш?

– Ягід не жалую, сусід ся не бою,

Сама я не знаю, як зацвісти маю.

<...>

– Молода дівчино, чого сумна ходиш?

<...>

Три ночі-м не спала, оден лист писала

До того жомняра, що я го кохала. [26, с. 203]

Цю пісню Франко записав 1880 р. в коломийській тюрмі від Фр. Батовського із с. Ценяви (тепер с. Цінева Рожнятівського району Івано-Франківської обл.) [26, с. 309].

Серед Франкових записів є й пісня про родинне життя «Ти, червона калиночко, чому гілля опускаєш?..», записана в Нагуєвичих ще 1871 р.; в ній калина й молодиця також відповідають на запитання, звернені до них:

Ти, молода молодице, чому сльози проливаєш?

– Тому гілля опускаю – тугу зиму прочуваю,

Тому сльози проливаю, бо лихого мужа маю. [26, с. 105, 296]

Ближчою до змісту Франкового вірша є пісня «Сирота. Народна співанка» («Червона калино, чьо в затінку стоїш?..»), яку записав Олекса Войцех у Стецеві (тепер Снятинського району Стецеві (тепер Коломийського району Івано-Франківської обл.) і яку Франко опублікував (мабуть, під своєю назвою «Сирота») у редактованому ним двотижневику «Народ» [17, с. 55]. Ця пісня, як і Франків вірш, побудована у формі звернення до калини та її відповіді:

Ци си тучі боїш, ци дощю бажаєш?

Тучі си ни бою, дощю ни бажаю.

Й а в затінку стою – морозу ся бою.

Є в цій пісні й образ дуба, що міг ремінісцентно виявитися у Франковому вірші: «Повій, вітре, повій, по високім дубі – | Повіж, міні дубе, коли гаразд буде?». Ймовірно, своєрідними передтекстами вірша «Червона калино, чого в лузі гнешся?..» послужили всі ці народні пісні.

«З уст мами» Ілько Кузів записав також пісню про братовбивство на війні:

В лузі, в лузі, в лузі

Там ся напивають всі

Войскові хлопці,

Но єден не п'є –

Думку думає... [4, од. зб. 820, с. 363–365].

Над записом цієї пісні є Франкова нотатка чорнилом: «друкова[но] в "Народі" 1890, ч. 2 і 3», а також його назва олівцем: «Братчик». У числі 2/3-му й цілому річнику «Народу» за 1890 р. публікації цієї пісні немає.

Правдоподібно, про Ілька Кузева, на той час учня Тернопільської гімназії, йдеться в повідомленні про те, що 21 січня 1890 р. в с. Петрикові (тепер Тернопільського району Тернопільської обл.) на урочистому відкритті народної читальні, заснованої за допомоги членів тернопільської філії «Просвіти», один «з молодших світлих русинів» «Ілько К.» декламував вірш «Побратимові» Маркіяна Шашкевича «та й говорив про Шашкевича» [7, с. 22].

Варто згадати й те, що 18 коломийкових записів Ілька Кузева, зроблені в Денисові, увійшли до

третомного збірника Володимира Гнатюка «Коломийки», виданого як 17–19-й томи «Етнографічного збірника» НТШ (Львів, 1905–1907). Його прізвище та назву села, де він робив записи, подав В. Гнатюк у переліку записувачів: «Кузів І. (Денисів)» [2, с. 6] (нумерований перелік записів Кузева, надрукованих у трьох томах цього видання, див.: [6, с. 426]). Два записи Кузева Гнатюк умістив у виданні «Гаївок»: «Вербова дощечка» (варіант «Ялова дощечка лежала, лежала...») і «Жаба», під обома зазначено: «Зап[исав] у Денисові Терноп[ільського] пов[іту] Ілько Кузів» [8, с. 143, 167].

Гімназійна пертурбація

На те, чому співпраця Кузева з Франком перервалася 1890 р., кидають світло спогади Яцка Остапчука. Він згадував, що під час навчання у польській (на той час) Тернопільській гімназії 1890 р. деякі учні пропагували атеїстичні погляди, яких він не поділяв, тому провадив з ними дебати. Наприкінці червня директор гімназії викликав Остапчука й допитувався, чи він вірить у Бога, в догми католицької церкви, а на ствердну відповідь запитав, чи знає він таких учнів, які не вірять. Не бажаючи бути донощиком, Остапчук відповів, що не знає. Тоді привели його «шкільного товариша Ілька Кузева», і директор розпитував його тим самим способом. Кузів «був сильно збентежений» і поглядав убік Остапчука, наче б хотів вичи-

тати з його очей, у чому справа і що йому робити. Він «затинався і заїкувався, але кінець-кінців визнав, що такі балачки на релігійні теми були», й назвав трьох учнів, з якими сперечався Остапчук. Однак той запевняв директора, що ці учні «тільки вказували на дивну розбіжність у поглядах на сотворення світу між релігією і наукою». Зі слів Остапчука, «по тій самій лінії пішов тоді Кузів, зазначаючи, що він, зрештою, не розумів добре», про що Остапчук «говорив з тими трьома», та й «не чув, щоб хтось заперечував існування Бога. Однак Кузів говорив так неясно і непевно, що його свідчення могли скоріше пошкодити, ніж допомогти обвинуваченням». Утім, їх засипав інший свідок. Директор сказав, що вірить тому свідкові повністю, тоді як «Кузів – то півсвідок», а «Остапчук не є жодним свідком» [10, с. 249-250].

Згодом під час своєї передвиборчої мандрівки 1907 р. Остапчук в одному селі на північ від Тернополя, що належало до парафії Городища (тепер село також Тернопільського району), зустрівся зі «своїм бувшим шкільним товаришем Ільком Кузевим, з яким <...> мешкав разом у Бурсі в Тернополі». Вони не бачилися відтоді, як з Тернопільської гімназії «було викинено за атеїзм трьох учнів», а Остапчук, на вимогу директора, перенісся до української Академічної гімназії у Львові. Однак «Кузів також не лишився у Тернополі, бо його вважали співвиновником

вигнання цих учнів. Він закінчив гімназію деінде <...>» [10, с. 393]. Очевидно, Остапчуку дали змогу закінчити четвертий клас, бо після того інциденту він записався на наступний рік до п'ятого класу Академічної гімназії [9, с. 138]. А Кузів змушений був завершувати навчання в четвертому класі польської гімназії в Бережанах у наступному, 1890/91, шкільному році [33, с. 89], а це означає, що один навчальний рік він утратив. Закінчив Кузів Бережанську гімназію 1895 р. Його прізвище та ім'я (Kuziów Elias) значиться серед учнів, яких класифіковано після закінчення VIII класу [34, с. 86] і які отримали атестат зрілості на підставі іспиту, складеного 22–25 червня 1895 р. [40, с. 87].

Ймовірно, після тої гімназійної пертурбації Кузів уже не ризикував підтримувати стосунки з Франком та іншими радикалами.

Історик і перекладач зі словенської

Проте писемної праці Ілько Кузів не закинув. Згодом написав та опублікував розвідку «Короткій погляд на історію читальні рускої духовної семинарії у Львові» (Львів, 1900; передрук з «Дѣла»: 1900. Ч. 80. 8/21 цвітня; Ч. 81. 12/25 цвітня).

Ілько Кузів листувався зі словенським літературознавцем, бібліографом і лексикографом Янком Шлебінгером (Janko Šlebinger, *1876–†1951): у листі від 15 квітня 1899 р. з Денисова обіцяв надіс-

лати йому історію української літератури, а в недатованому листі (також із Денисова, здогадно, від липня 1900 р.) – перший і другий томи Шевченкового «Кобзаря» [3, с. 174–175]. Очевидно, в першому випадку йшлося про «Історію літератури руської» (Львів, 1887. Т. 1; 1889. Т. 2; 1891, 1893. Т. 3; 1894. Т. 4) Омеляна Огоновського, в третьому томі якої подано розлогий літературний портрет «Іван Франко», а в другому випадку – про перші два томи («частини») чотиритомного «Кобзаря», що вийшли за редакцією, зі вступною статтею та примітками О. Огоновського (Львів: Виданє Товариства імени Шевченка, 1893) і містили поетичні твори й драму «Назар Стодоля», або про видання «Кобзар. Вибір поезій для народу» в 2 томах (частинах) (Львів: Накладом Товариства «Просвіта», 1894–1895).

Ілько Кузів переклав українською мовою оповідання словенського письменника і римо-католицького священника Франца Ксавера Мешка (Franc Ksaver Meško, *1874–†1964) «Дід» (*Дѣло*. 1900. Ч. 12, 14), «Сорокопудова грушка» (*Дѣло*. 1900. Ч. 26, 28, 29), «Драма на селі» (*Руслан*. 1900. Ч. 93–130, з пропусками в окремих числах; відбитка: Львів, 1900), його-таки «сільський образок» «Нагула» (*Руслан*. 1900. Ч. 133, 136, 143, 146, 154, 155; відбитка: Львів, 1900) [18, с. 444, № 5631–5634]. У серії «Бібліотека для руської молодіжи», що виходила в Коломиї за редакцією Юліяна Насальського, в пе-

рекладах Кузева (із зазначенням: «З словінського на руській язык переклав Ілько Кузів») видано окремими книжечками твори словенських письменників: повісті «Івась “Буде”» Йосипа Стритаря (Josip Stritar, *1836–†1923) і «Повірка. Після народних оповідань» Ф. К. Мешка, оповідання «Боже благословеніє» Янеза (Івана) Евангеліста Крека (Janez Evangelist Krek, *1865–†1917) (усі – 1900), «Драма на селі» (1903) Ф. К. Мешка та «Блаженнії миротворци» (1905) Йосипа Вошняка (Josip Vošnjak, *1834–†1911) [5, с. 189–215].

Порозуміння з Яцком Остапчуком

Коли Остапчук уже господарював на селі (з другої половини 1892 р. [10, с. 274, 287, 290]), він одержав од Кузева «благального листа», щоби «простив йому, якщо він ненароком спричинився до звихнення» його «життя». Запевняв, що Остапчук помиляється, якщо думає, що «він мав щось спільного з доносом на тих трьох учнів. Донощиком був сам Р. (він назвав учня, який був відомий з донощицтва)». На листа Остапчук не відписав [10, с. 393–394]. Через 17 років після того інциденту в Тернопільській гімназії (тобто аж 1907 р.) вони зустрілися в селі біля Залозець (с. Залізці, тепер Тернопільського району), де Кузів виконував обов'язки священника-адміністратора. «Люди хвалили його, казали, що такого доброго священника ще не мали <...>». Під час

кількагодинної розмови колишні товариші «вияснили всі непорозуміння і помирилися». Кузів «признався, що йому полегшало на серці, коли довідався», що Остапчук задоволений життям і працею на селі. З розмови виявилось, що Кузів ввесь час цікавився долею Остапчука, знав про його успіхи на сцені українського театру в ролі «Козака Невміраки» (персонажа, від імени якого написано поетичний поменник Франка «Великі роковини», 1898), а потім на сцені в Тернополі, в ролі Михайла Гурмана в «Украденому щасті» Франка, знав про політичну діяльність Остапчука та його постійні конфлікти з владою.

Кузів був певний, що Остапчук, як соціаліст, став атеїстом і тому нападає на попів у своїй агітації. Остапчук відповів, що рішуче відкидає атеїзм, бо це таке ж безглуздя, як і релігійний фанатизм, і вірить «в Бога, але не по-церковному, а розумово», подивляє «Його велич на кожному кроці в нерукотворних ділах. Найменше сотворіння носить сліди Його існування, Його всюди-присутности». А до священників ставиться залежно від їхньої поведінки, з найбільшою повагою – до таких діячів, як Стефан Качала, Данило Тянякевич [10, с. 394]. Попрощались Остапчук і Кузів «як старі добрі друзі»: «Те, що він був священником, а я – соціалістом, не створило між нами жадної перешкоди». Пізніше Остапчук довідався, що Кузів не дістав парафії в Городищі й виїхав

спочатку до Сербії, а потім до Америки [10, с. 395].

У Пенсильванії (США)

Виїхавши до США, Ілько Кузів служив на греко-католицьких парохіях у Пенсильванії. З'явився там навесні 1909 р. За дорученням єпископа Сотера Ортинського підготував у місті Вілксбері підзаконні акти, що їх затвердили й ухвалили парохіяни 13 квітня 1909 р. Відтак 1 червня в окрузі Лузерн було зареєстровано статут Католицької церкви святих Петра і Павла для галицьких русинів у Вілксбері, а вже 19 червня 1909 р. преподобний о. Ілія Кузів і Церковний комітет підписали угоду з підприємцем про будівництво церкви. 11 червня 1911 р. новим парохом церковної громади у Вілксбері став брат о. Ілії – о. Михайло Кузів (*17.09.1885, с. Денисів – †14.01.1951, м. Сірак'юс, також Сиракюзи, штат Нью-Йорк, США), який і завершив будівництво церкви в серпні 1912 р. [32].

Саме тоді якийсь дописувач повідомляв в американській газеті «Свобода» про становлення української парохії у Вілксбері в 1909–1912 рр.:

«Вілксбери – се одно з найбільших і найкрасших міст пенсильванійського стейту. Положене в чудовій долині над рікою Сускегеною, визначається дуже здоровим воздухом і великим богатством антрациту (твердого камінного угля), знаного також під іменем “чорних дияментів”. При тих-то “чорних ди-

яментях” працює сила різнородного народу, до котрого належать і наші руські імігранти.

Наша тутешна (галицька) парохія невелика і щойно три роки тому як зорганізована. Небогато нас при тій парохії, але зате тримаємося всі одного гурту і не ділимося на ніякі партії. Минуло якраз три роки, коли на душпастиря до нашої молоденької парохії прийшов щирий і діяльний чоловік, о. Ілія Кузів. Імя сего сьвященника буде у нас записане золотими буквами, бо він своїми невсипущими трудами довів за недовгий час до того, що ми нині можемо перед сьвітом повеличатися своєю власною гарною церковцею та ще й хорошим домом для сьвященника.

Що зачав о. Ілія Кузів, се докінчив на велику втіху всіх наших громадян його рідний брат о. Михайло Кузів, наш теперішній парох <...>» [11].

Помер о. Ілія Кузів 14 листопада 1916 р. в окрузі Лехай (Lehigh County) штату Пенсильванія. Похований на Католицькому цвинтарі Святого Йоана Хрестителя в місті Нортгемптоні (округ Нортгемптон) під ім'ям: о. Ілія Кузів (1874–1916). Згідно з написом на могильній плиті, поруч із ним похована його дружина Марія Кузів (1884–1958) [37].

Список використаних джерел

1. Біографії вчителів / Підготувала Ярослава Мазурак. *Бережанська гімназія: Сторінки історії: Ювілейна книга / Підбір,*

упорядкув. та редакція текстів і фотоматеріалів Надії Волинець. Бережани; Тернопіль: Джура, 2007.

2. Гнатюк В. Передне слово. *Етнографічний збірник*. Львів, 1905. Т. XVII: Гнатюк В. Коломийки. Т. I.

3. Гримич Віль. Від покоління до покоління. *Всесвіт*. 1978. № 3.

4. Інститут літератури ім. Т. Шевченка НАН України. Фонд 3. Одиниця зброїганя 820, 4103, 4075.

5. Карпин Іванна. Юліан Насальський – редактор і видавець «Бібліотеки для рускої молодежи». *Вісник Львівського університету*. Львів: Львівський національний університет імені Івана Франка. Серія: Книгознавство, бібліотекознавство та інформаційні технології. 2012. Випуск 7.

6. Ластівка М. Отворенє читальні в Петрикові. (Допись). *Народ*. 1890. Ч. 2/3. 1.ІІ.

7. Матеріяли до української етнольоґії / Видає Етноґрафічна комісія Наукового Товариства ім. Шевченка у Львові. Львів, 1909. Том XII: Гаївки / Зібрав В. Гнатюк.

8. Остапчук Яків. Із моїх споминів. *Спогади про Івана Франка / Упорядкування Михайла Гнатюка*. Львів: Каменяр, 2011.

9. Остапчук Яцко. Подих з недавньої бувальщини (Думки, спогади з мого життя). *Збаражчина: Збірник споминів, статей і матеріялів / Наукове Товариство ім. Шевченка. Комісія регіональних дослідів і публікацій*. [Нью-Йорк, 1968].

10. Парохіянин. З Wilkes Barre, Pa. *Свобода* (Джерзи Сіті). 1912. Ч. 47. 21.XI.

11. Путівник по фондах відділу рукописів Інституту літератури / Загальна редакція Г. Бурлаки. Київ: Видавничий центр «Спадщина», 1999.

12. Романків Любомир. Січовий стрілець, громадський діяч [Іван Романків, *1888–†1973]. *Бережанська гімназія: Сторінки історії: Ювілейна книга / Підбір, упорядкування та редакція Надії Волинець*. Бережани-Тернопіль: Джура, 2007.

13. Руська бурса. *Бережанська гімназія: Сторінки історії: Ювілейна книга / Підбір, упорядкування та редакція Надії Волинець*. Бережани-Тернопіль: Джура, 2007.

14. Савак Б. Кузів Ілько. *Українська Літературна Енциклопедія*. Київ: «Українська енциклопедія» ім. М. Бажана, 1995. Том 3.

15. Савак Б., Хома В. Кузів Ілько. *Тернопільський Енциклопедичний Словник*: [У 4 томах]. Тернопіль: Збруч, 2005. Том 2.

16. Сирота. Народна співанка (Червона калино, чьо в затінку стойш?..) / Записав Олекса Войцех у Стецеві в Снятинскім. 1884 р. *Народ*. 1890. Ч. 4. 15.ІІ.

17. Українська література в загальнослов'янському і світовому літературному контексті: У 5 томах. Київ: Наукова думка, 1991. Том 4: *Літератури країн Центральної і Південно-Східної Європи на Україні: Матеріали до бібліографії (поч. ХІХ ст. – 1980 р.)*.

18. Учителі. 1805–1905 рр. / Підготувала Ярослава Мазурак. *Бережанська гімназія: Сторінки історії: Ювілейна книга / Підбір, упорядкування та редакція Надії Волинець*. Бережани-Тернопіль: Джура, 2007.

19. Учителі. 1905–1944 рр. / Підготувала Ярослава Мазурак. *Бережанська гімназія: Сторінки історії: Ювілейна книга / Підбір, упорядкування та редакція Надії Волинець*. Бережани-Тернопіль: Джура, 2007. С. 140.

20. Франко І. Другий жмуток / Idem. *Зібрання творів*: У 50 томах. Київ: Наукова думка, 1976. Том 2.

21. Франко І. Ідилія. / Idem. *Зібрання творів*: У 50 томах. Київ: Наукова думка, 1976. Том 1.

22. Франко І. Червона калино, чого в лузі гнешся?.. / Idem. *Зібрання творів*: У 50 томах. Київ: Наукова думка, 1976. Том 2.

23. Чайковський Микола. [Автобіографія]. *Чайковський Андрій. Спогади. Листи. Дослідження*: У 3 томах / Упорядкування Богдан Якимовича. Львів, 2002. Том 3.

24. Чайковський Микола. «Пробувати силу своїх крил». *Бережанська гімназія: Сторінки історії: Ювілейна книга / Підбір, упорядкування та редакція Надії Волинець*. Бережани-Тернопіль: Джура, 2007.

25. Червона калино, чого в лузі стоїш. *Народні пісні в записях Івана Франка*. Київ: Музична Україна, 1981.

26. Яценко М. Феноменально щасливий збирач. *Українські народні пісні в записях Володимира Гнатюка / Упорядкування М. Яценка*. Київ: Музична Україна, 1971.

27. Dyrektor. Wiadomości szkolne / przez Dyrektora. I. Skład grona nauczycielskiego przy końcu roku szkolnego 1901. A) Nauczyciele przedmiotów obowiązkowych. „Sprawozdanie

Dyrekcji c. k. Gimnazjum w Brzeżanach za rok szkolny 1901”. Brzeżany: Nakładem funduszu naukowego, 1901.

28. Dyrektor. Wiadomości szkolne / przez Dyrektora. I. Skład grona nauczycielskiego przy końcu roku szkolnego 1902. A) Nauczyciele przedmiotów obowiązkowych. „Sprawozdanie Dyrekcji c. k. Gimnazjum w Brzeżanach za rok szkolny 1902”. Brzeżany: Nakładem funduszu naukowego, [1902].

29. Dyrektor. Wiadomości szkolne / przez c. k. Dyrektora. I. Skład grona nauczycielskiego przy końcu roku szkolnego 1903. A) Nauczyciele przedmiotów obowiązkowych. „Sprawozdanie Dyrekcji c. k. Gimnazjum w Brzeżanach za rok szkolny 1903”. Brzeżany: Nakładem funduszu naukowego, 1903.

30. Dyrektor. Wiadomości szkolne / przez c. k. Dyrektora. I. Skład grona nauczycielskiego przy końcu roku szkolnego 1904. A) Nauczyciele przedmiotów obowiązkowych. „Sprawozdanie Dyrekcji c. k. Gimnazjum w Brzeżanach za rok szkolny 1904”. Brzeżany: Nakładem funduszu naukowego, 1904.

31. History of SS. Peter and Paul Ukrainian Catholic Church 1909–2009. *Saints Peter & Paul Ukrainian Greek Catholic Church, Wilkes-Barre, PA*.

32. Kłasyfikacja uczniów z końcem II. półrocza. „Sprawozdanie Dyrekcji c. k. Gimnazjum w Brzeżanach za rok szkolny 1891”. Brzeżany: Nakładem funduszu naukowego, 1891.

33. Kłasyfikacja uczniów z końcem II. półrocza 1895. „Sprawozdanie Dyrekcji c. k. Gimnazjum w Brzeżanach za rok szkolny 1895”. Brzeżany: Nakładem funduszu naukowego, 1895.

34. Kłasyfikacja uczniów za 2. półrocze 1889 r. „Sprawozdanie Dyrekcji c. k. wyższego gimnazjum w Tarnopolu za rok szkolny 1889”. W Tarnopolu: Nakładem funduszu szkolnego, 1889.

35. Kuziów E. Bursa ruska / Ks. Eliaz Kuziów, kierownik bursy. „Sprawozdanie Dyrekcji c. k. Gimnazjum w Brzeżanach za rok szkolny 1903”. Brzeżany: Nakładem funduszu naukowego, 1903.

36. Saint John's Catholic Cemetery. Web. <https://www.findagrave.com/memorial/110664064/eli-kuziv>.

37. Tematy do wypracowań piśmiennych. b) W języku ruskim. „Sprawozdanie Dyrekcji c. k. Gimnazjum w Brzeżanach za rok szkolny 1904”. Brzeżany: Nakładem funduszu naukowego, 1904.

38. Wiadomości szkolne / Część urzędowa Dyrektora. I. Skład grona nauczycielskiego przy końcu roku szkolnego 1905. A) Nauczyciele przedmiotów obowiązkowych. „Sprawozdanie Dyrekcji c. k. Gimnazjum Wyższego w Brzeżanach za rok szkolny 1905”. Brzeżany: Nakładem funduszu naukowego, 1905.

39. Wynik egzaminu dojrzałości odbytego w czasie od 22–25 czerwca 1895. „Sprawozdanie Dyrekcji c. k. Gimnazjum w Brzeżanach za rok szkolny 1895”. Brzeżany: Nakładem funduszu naukowego, 1895.

40. Zmiany w gronie nauczycieli w ciągu roku szkolnego 1901. „Sprawozdanie Dyrekcji c. k. Gimnazjum w Brzeżanach za rok szkolny 1901”. Brzeżany: Nakładem funduszu naukowego, 1901.

41. Zmiany w składzie grona nauczycielskiego w ciągu roku szkolnego 1905. „Sprawozdanie Dyrekcji c. k. Gimnazjum Wyższego w Brzeżanach za rok szkolny 1905”. Brzeżany: Nakładem funduszu naukowego, 1905.

References

1. Biohrafii vchyteliv / Pidhotuvala Yaroslava Mazurak. Berezhanska gimnaziia: Storinky istorii: Yuvileina knyha / Pidbir, uporiadkuv. ta redaktsiia tekstiv i fotomaterialiv Nadii Volynets. Berezhany; Ternopil: Dzhura, 2007.

2. Hnatiuk V. Peredne slovo. Etnografichniy zbirnyk. Lviv, 1905. T. XVII: Hnatiuk V. Kolomyiky. T. I.

3. Hrymych Vil. Vid pokolinnia do pokolinnia. Vsesvit. 1978. № 3.

4. Instytut literatury im. T. Shevchenka NAN Ukrainy. Fond 3. Odynytisia zbnoihannia 820, 4103, 4075.

5. Karpyn Ivanna. Yulian Nasalskyi – redaktor i vydavets «Biblioteky dlia ruskoy molodezhy». Visnyk Lvivskoho universytetu. Lviv: Lvivskiy natsionalnyi universytet imeni Ivana Franka. Serii: Knyhoznavstvo, bibliotekoznavstvo ta informatsiini tekhnolohii. 2012. Vypusk 7.

6. Lastivka M. Otvorenie chytalni v Petrykovi. (Dopys). Narod. 1890. Ch. 2/3. 1.II.

7. Materiialy do ukrainskoi etnologii / Vydaie Etnografichna komisiia Naukovoho Tovarystva im. Shevchenka u Lvovi. Lviv, 1909. Tom XII: Haivky / Zibrav V. Hnatiuk.

8. Ostapchuk Yakiv. Iz moikh spomyniv. Spohady pro Ivana Franka / Uporiadkuvannia Mykhaila Hnatiuka. Lviv: Kameniar, 2011.

9. Ostapchuk Yatsko. Podykh z nedavnoiu buvalshchyny (Dumky, spohady z moho zhyttia). Zbarazhchyna: Zbirnyk spomyniv, stattei i materiialiv / Naukove Tovarystvo im. Shevchenka. Komisiia regionalnykh doslidiv i publikatsii. [Niu-York, 1968].

10. Parokhiiannyn. Z Wilkes Barre, Ra. Svoboda (Dzherzy City). 1912. Ch. 47. 21.Khl.

11. Putivnyk po fondakh viddilu rukopysiv Instytutu literatury / Zahalna redaktsiia H. Burlaky. Kyiv: Vydavnychiy tsentr «Spadshchyna», 1999.

12. Romankiv Liubomyr. Sichovi strilets, hromadskiy diiach [Ivan Romankiv, *1888–†1973]. Berezhanska gimnaziia: Storinky istorii: Yuvileina knyha / Pidbir, uporiadkuvannia ta redaktsiia Nadii Volynets. Berezhany-Ternopil: Dzhura, 2007.

13. Ruska bursa. Berezhanska gimnaziia: Storinky istorii: Yuvileina knyha / Pidbir, uporiadkuvannia ta redaktsiia Nadii Volynets. Berezhany-Ternopil: Dzhura, 2007.

14. Savak B. Kuziv Ilko. Ukrainska Literaturna Entsyklopediia. Kyiv: «Ukrainska entsyklopediia» im. M. Bazhana, 1995. Tom 3.

15. Savak B., Khoma V. Kuziv Ilko. Ternopilskiy Entsyklopedychnyi Slovyk: [U 4 tomakh]. Ternopil: Zbruch, 2005. Tom 2.

16. Syrota. Narodna spivanka (Chervona kalyno, cho v zatinku stoiish?..) / Zapsav Oleksa Voitsiekh u Stetsevi v Sniatynskim. 1884 r. Narod». 1890. Ch. 4. 15.II.

17. Ukrainska literatura v zahalnoslovianskomu i svitovomu literaturnomu konteksti: U 5 tomakh. Kyiv: Naukova dumka, 1991. Tom 4: Literaturny krain Tsentralnoi i Pivdenno-Skhidnoi Yevropy na Ukraini: Materiialy do bibliohrafii (poch. Khikh st. – 1980 r.).

18. Uchyteli. 1805–1905 rr. / Pidhotuvala Yaroslava Mazurak. Berezhanska gimnaziia: Storinky istorii: Yuvileina knyha / Pidbir, uporiadkuvannia ta redaktsiia Nadii Volynets. Berezhany-Ternopil: Dzhura, 2007.

19. Uchyteli. 1905–1944 rr. / Pidhotuvala Yaroslava Mazurak. Berezhanska gimnaziia: Storinky istorii: Yuvileina knyha / Pidbir, uporiadkuvannia ta redaktsiia Nadii Volynets. Berezhany-Ternopil: Dzhura, 2007. S. 140.

20. Franko I. Druhyi zhmutok / Idem. Zibrannia tvoriv: U 50 tomakh. Kyiv: Naukova dumka, 1976. Tom 2.

21. Franko I. Idyliia. / Idem. Zibrannia tvoriv: U 50 tomakh. Kyiv: Naukova dumka, 1976. Tom 1.
22. Franko I. Chervona kalyno, chocho v luzi hneshsia?.. / Idem. Zibrannia tvoriv: U 50 tomakh. Kyiv: Naukova dumka, 1976. Tom 2.
23. Chaikovskiy Mykola. [Avtobiohrafiiia]. Chaikovskiy Andrii. Spohady. Lysty. Doslidzhennia: U 3 tomakh / Uporiadkuvannia Bohdan Yakymovycha. Lviv, 2002. Tom 3.
24. Chaikovskiy Mykola. «Probuvaty sylu svoikh kryl». Berezhanska gimnaziia: Storinky istorii: Yuvileina knyha / Pidbir, uporiadkuvannia ta redaktsiia Nadii Volynets. Berezhany-Ternopil: Dzhura, 2007.
25. Chervona kalyno, chocho v luzi stoish. Narodni pisni v zapysakh Ivana Franka. Kyiv: Muzychna Ukraina, 1981.
26. Iatsenko M. Fenomenalno shchaslyvyi zbyrach. Ukrainski narodni pisni v zapysakh Volodymyra Hnatiuka / Uporiadkuvannia M. Yatsenka. Kyiv: Muzychna Ukraina, 1971.
27. Dyrektor. Wiadomości szkolne / przez Dyrektora. I. Skład grona nauczycielskiego przy końcu roku szkolnego 1901. A) Nauczyciele przedmiotów obowiązkowych. „Sprawozdanie Dyrekcyi c. k. Gimnazyum w Brzeżanach za rok szkolny 1901”. Brzeżany: Nakładem funduszu naukowego, 1901.
28. Dyrektor. Wiadomości szkolne / przez Dyrektora. I. Skład grona nauczycielskiego przy końcu roku szkolnego 1902. A) Nauczyciele przedmiotów obowiązkowych. „Sprawozdanie Dyrekcyi c. k. Gimnazyum w Brzeżanach za rok szkolny 1902”. Brzeżany: Nakładem funduszu naukowego, [1902].
29. Dyrektor. Wiadomości szkolne / przez c. k. Dyrektora. I. Skład grona nauczycielskiego przy końcu roku szkolnego 1903. A) Nauczyciele przedmiotów obowiązkowych. „Sprawozdanie Dyrekcyi c. k. Gimnazyum w Brzeżanach za rok szkolny 1903”. Brzeżany: Nakładem funduszu naukowego, 1903.
30. Dyrektor. Wiadomości szkolne / przez c. k. Dyrektora. I. Skład grona nauczycielskiego przy końcu roku szkolnego 1904. A) Nauczyciele przedmiotów obowiązkowych. „Sprawozdanie Dyrekcyi c. k. Gimnazyum w Brzeżanach za rok szkolny 1904”. Brzeżany: Nakładem funduszu naukowego, 1904.
31. History of SS. Peter and Paul Ukrainian Catholic Church 1909–2009. Saints Peter & Paul Ukrainian Greek Catholic Church, Wilkes-Barre, PA.
32. Klasyfikacya uczniów z końcem II. półrocza. „Sprawozdanie Dyrekcyi c. k. Gimnazyum w Brzeżanach za rok szkolny 1891”. Brzeżany: Nakładem funduszu naukowego, 1891.
33. Klasyfikacya uczniów z końcem II. półrocza 1895. „Sprawozdanie Dyrekcyi c. k. Gimnazyum w Brzeżanach za rok szkolny 1895”. Brzeżany: Nakładem funduszu naukowego, 1895.
34. Klasyfikacya uczniów za 2. półrocze 1889 r. „Sprawozdanie Dyrekcyi c. k. wyższego gimnazyum w Tarnopolu za rok szkolny 1889”. W Tarnopolu: Nakładem funduszu szkolnego, 1889.
35. Kuziów E. Bursa ruska / Ks. Eliaz Kuziów, kierownik bursy. „Sprawozdanie Dyrekcyi c. k. Gimnazyum w Brzeżanach za rok szkolny 1903”. Brzeżany: Nakładem funduszu naukowego, 1903.
36. Saint Johns Catholic Cemetery. Web. <https://www.findagrave.com/memorial/110664064/eli-kuziv>.
37. Tematy do wypracowań piśmiennych. b) W języku ruskim. „Sprawozdanie Dyrekcyi c. k. Gimnazyum w Brzeżanach za rok szkolny 1904”. Brzeżany: Nakładem funduszu naukowego, 1904.
38. Wiadomości szkolne / Część urzędowa Dyrektora. I. Skład grona nauczycielskiego przy końcu roku szkolnego 1905. A) Nauczyciele przedmiotów obowiązkowych. „Sprawozdanie Dyrekcyi c. k. Gimnazyum Wyżczego w Brzeżanach za rok szkolny 1905”. Brzeżany: Nakładem funduszu naukowego, 1905.
39. Wynik egzaminu dojrzałości odbytego w czasie od 22–25 czerwca 1895. „Sprawozdanie Dyrekcyi c. k. Gimnazyum w Brzeżanach za rok szkolny 1895”. Brzeżany: Nakładem funduszu naukowego, 1895.
40. Zmiany w gronie nauczycieli w ciągu roku szkolnego 1901. „Sprawozdanie Dyrekcyi c. k. Gimnazyum w Brzeżanach za rok szkolny 1901”. Brzeżany: Nakładem funduszu naukowego, 1901.
41. Zmiany w składzie grona nauczycielskiego w ciągu roku szkolnego 1905. „Sprawozdanie Dyrekcyi c. k. Gimnazyum Wyżczego w Brzeżanach za rok szkolny 1905”. Brzeżany: Nakładem funduszu naukowego, 1905.

Yevhen NAKHLIK

<https://orcid.org/0000-0001-7701-9795>

*Doctor of Philological Sciences, Professor,
Akademian of National Academi of Sciences
of Ukraine, Ivan Franko Institute of the National
Academy of Science of Ukraine in Lviv*

Nakhlik@nas.gov.ua

Oksana NAKHLIK

<https://orcid.org/0000-0002-2029-8874>

*Candidate of Philology, Senior Researcher
Associate, Ivan Franko Institute of the National
Academy of Science of Ukraine in Lviv*

Nakhlik.O@nas.gov.ua

**Ilko Kuziv – Greek Catholic priest,
teacher, historian, translator, folklorist**

The special article presents for the first time the documented syllabus of Ilko (Ilia) Kuziv (*1874–†1916), a Greek Catholic priest in Galicia and the American state of Pennsylvania, Galician Ukrainian teacher, historian, author of published translations of stories by Slovenian writers, collector of folk songs, and folkloristic correspondent of Ivan Franko (in 1889–1890). For the first time, the annual reports of Berezhany and Ternopil gymnasiums are used to study I. Kuziv's education and pedagogical activities, and for the first time his folk song records and notes, poetry samples, and cover letters to Ivan Franko are widely cited and discussed. On the basis of these

sources, memoirs of Mykola Chaikovskyi, Yatsko (Yakiv) Ostapchuk, and other reference and interpretive materials, which are systematized for the first time in one article, the author comprehensively, in detail, and in a generalized manner describes the written works and life of I. Kuziv, his relationship with I. Franko. It has been suggested that the first line of the folk song "Chervona Kalyna, why are you bending over?", received from Kuziv, gave Franko the impetus to create the famous lyric "Chervona Kalyna, why are you bending over in the meadow?".

Ilko Kuziv also corresponded with the Slovenian literary historian, bibliographer and lexicographer Janko Šlebinger (in 1899–1900), translated into Ukrainian and published four short stories by the Slovenian writer Franc Ksaver Meško in the Lviv newspapers "Dilo" and "Ruslan" in 1900. In the series "Library for Ukrainian Youth," published in Kolomyia under the editorship of Yulian Nasalskyi, Kuziv's translations of stories by Slovenian writers Josip Stritar, F. K. Meško, Janez Evangelist Krek, and Josip Vošnjak were published in separate books in 1900, 1903, and 1905.

The pastoral activity of Ilko Kuziv in the Greek Catholic parishes of Pennsylvania (1909–1916) is briefly covered.

Keywords: Ilko Kuziv, Ivan Franko, Yakiv Ostapchuk, Ukrainian studies of folklore, Ukrainian-Slovenian literary ties, Greek Catholic priests, Berezhany and Ternopil gymnasiums.